

УДК 78.07:371.132:331.446.4

МЕТОДИКА ДІАГНОСТУВАННЯ СФОРМОВАНОСТІ ДОСВІДУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**Дікун І. А.**

У статті розкрито особливості діагностики сформованості досвіду творчої діяльності майбутніх учителів музики педагогічних коледжів та інститутів мистецтв. Відповідно до визначених компонентів структури досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів встановлено основні критерії його сформованості: міра умотивованості творчої професійної спрямованості майбутнього учителя музики; ступінь опанування теоретичними компетенціями у галузі музично-педагогічних знань; якість володіння конструктивно-перетворювальними вміннями музично-педагогічної діяльності та навичками самостійно-пізнавальної активності у вирішенні професійних завдань; здатність до стійкої орієнтації на самовдосконалення та професійне зростання, а також визначені показники їх вимірювання. Указано основні рівні, які відображають динаміку змін та характер музично-педагогічної діяльності: високий, середній та низький. Також висвітлено особливості використання діагностичних методик з виявлення рівня сформованості досвіду творчої діяльності майбутніх фахівців.

Ключові слова: досвід творчої діяльності, критерії, показники, рівні сформованості досвіду творчої діяльності.

В статье раскрыта специфика диагностики сформированности опыта творческой деятельности будущих учителей музыки педагогических колледжей и институтов искусств. В соответствии с установленными компонентами структуры опыта творческой деятельности будущих педагогов-музыкантов выделены основные критерии его сформованности: мера мотивированности творческой профессиональной направленности будущего учителя музыки; степень овладения теоретическими компетенциями в области музыкально-педагогических знаний; качество владения конструктивно-преобразовательными умениями музыкально-педагогической деятельности и навыками самостоятельной познавательной активности в решении профессиональных задач; способность к устойчивой ориентации на самосовершенствование и профессиональный рост. Также в работе установлены показатели измерения критериев, указаны основные уровни, отражающие динамику изменений и характер музыкально-педагогической деятельности (высокий, средний и низкий), раскрыты особенности использования диагностических методик по выявлению уровней сформированности опыта творческой деятельности будущих педагогов-музыкантов.

Ключевые слова: опыт творческой деятельности, критерии, показатели, уровни сформированности опыта творческой деятельности.

The article deals with the diagnostics of shaping creative activity experience of future music teachers in pedagogical colleges and institutions of arts. In accordance with the established components of the structure of the creative activity experience of future teachers-musicians, its key criteria are highlighted. They are a level of creative motivation of future Music teachers' professional orientation; the degree of mastery of theoretical competencies in the field of musical and pedagogical knowledge; the quality of the use of constructive-transformative skills of musical-pedagogical activity and skills of independent cognitive activity in solving professional problems; aptitude for sustaining self-improvement and professional growth. In the work, there are also established indicators of development of the outlined phenomenon, the main levels, reflecting the dynamics of changes and the character of musical-pedagogical activity (high, medium, and low). The characteristics of managing and conducting the experiment and the use of diagnostic techniques for identifying the levels of shaping creative activity experience of future teachers-musicians are also defined.

Key words: creative activities experience, criteria, indicators, levels of shaping creative activity experience.

Актуальність дослідження. Питання творчого розвитку особистості, виявлення її потенційних задатків та здатностей, можливостей творчої самореалізації останнім часом у психолого-педагогічній науці та практиці особливо загострюється в умовах пошуку нових шляхів та засобів здійснення перетворень у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Актуальність цього питання посилюється необхідністю формування нової генерації вчителів, здатних як до особистісного професійно-творчого зростання та самовдосконалення, готових до інноваційних перетворень в освітньому процесі, так і здатних до творчого розвитку своїх майбутніх вихованців. Тому пріоритетним завданням вищої школи стає підготовка творчого фахівця, здатного до культури та життєтворчості, адже тільки творчий учитель спроможний виховати учня як творчу особистість.

Огляд досліджень і публікацій. Питання творчої діяльності вчителя музики, виховання творчої особистості майбутнього педагога-музиканта досліджували Е. Абдуллін, О. Апраксина, Л. Арчажнікова, Л. Безбородова, А. Болгарський, Л. Горюнова, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Рапацька, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін. У наукових працях зазначених авторів розглянута специфіка творчої музично-педагогічної діяльності, здійснений аналіз художньо-творчих якостей учителів музики, творчого досвіду, особистісно-ціннісного ставлення до музичного мистецтва, розкрита сутність творчого стилю діяльності педагога-музиканта. В теорії та методиці музичного виховання проблема творчого розвитку студентів також дістала певного розгляду у дисертаційних дослідженнях Е. Бриліна, О. Вороніна, Г. Голик, А. Душного, І. Немикіна, С. Олійник, В. Орлова, Г. Побережної, В. Яконюка та ін.

Професійно-творче становлення майбутнього вчителя музики розпочинається під час навчання у вищих закладах музично-педагогічної освіти і безпосередньо залежить від характеру та рівня опанування ним музично-педагогічною діяльністю. Цілеспрямоване керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів у педагогічних коледжах, спрямоване на оволодіння творчим підходом до виконання професійної діяльності, розвиток ініціативності, здатності до креативно-пізнавальної активності, творчого мислення у вирішенні музично-педагогічних завдань, створюватиме надійне підґрунтя для формування такої унікальної життєтворчої інтегрованої властивості майбутнього вчителя музики як досвід творчої діяльності.

Метою статті є розкриття особливостей використання методик для діагностування досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів у процесі навчання у педагогічних коледжах та інститутах мистецтв.

Виклад основного змісту дослідження. Діагностування вихідного стану сформованості досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів передбачало розробку критеріїв, показників сформованості означеного феномену, обґрунтування його рівнів та перевірку наявного стану сформованості означеної властивості у студентів на основі діагностичних методик.

У наукових дослідженнях поняття "критерій" визначається як ознака, певний еталон, стандарт, на основі якої відбувається оцінка, визначення, класифікація чогонебудь. Критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, при цьому рівень вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються в конкретних показниках. Показник є конкретним вимірювачем критерію, що відображає окремі властивості і ознаки пізнаваного об'єкту, слугує засобом накопичення кількісних та якісних даних для критеріального узагальнення.

При визначенні критеріїв та показників сформованості досвіду творчої діяльності майбутніх учителів музики нами враховувалися визначені основні змістовні характеристики компонентів описаного феномену.

Перший критерій – *міра умотивованості творчої професійної спрямованості майбутнього учителя музики* спрямовувався на оцінку мотиваційно-потребового компоненту досвіду творчої діяльності. Його показниками виступили наявність інтересу до музично-педагогічної діяльності, потреба творчо проявити себе в професії педагога-музиканта, характер ставлення до майбутньої професії як усвідомлення її професійно-ціннісних орієнтирів. Другий критерій – *ступінь опанування теоретичними компетенціями у галузі музично-педагогічних знань* передбачав визначення за показниками: глибина та системність психолого-педагогічних знань, міра

обізнаності щодо фахових знань, широта та зміст мистецького тезаурусу й оцінював сформованість пізнавально-інформаційного компоненту досвіду творчої діяльності. Третій критерій – *якість володіння конструктивно-перетворювальними уміннями музично-педагогічної діяльності у вирішенні професійних завдань* визначався згідно показників: ступінь комплексного оперування спеціально-музичними уміннями, здатність до емпатійно-діалогічного художнього спілкування, рівень володіння умінням музично-педагогічної імпровізації, міра сформованості самостійної креативно-пізнавальної активності і характеризував рівень операційно-регулятивного компоненту досвіду творчої діяльності. Четвертий критерій – *здатність до стійкої орієнтації на самовдосконалення та професійне зростання* передбачав оцінювання за показниками: адекватність самооцінки ефективності музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики з позиції усвідомлення власних творчих здобутків, здатність до оцінки художніх рефлексій учнів, спроможність вносити корекційні зміни у власну музично-педагогічну діяльність і спрямовувався на визначення сформованості контрольного-коригувального компоненту досвіду творчої діяльності.

Відповідно до визначених критеріїв та показників досвіду творчої діяльності нами встановлені рівні прояву означеної властивості у майбутніх учителів музики, а саме: високий, середній та низький.

Для отримання достовірних даних констатувальний експеримент проходив у два етапи. Перший етап включав широке масове опитування респондентів, яке проводилося за допомогою анкетування та тестування і спрямовувався на визначення стану сформованості мотиваційно-потребового та пізнавально-операційного компонентів досвіду творчої діяльності. Другий етап проводився у формі лабораторного експерименту з метою практичної перевірки сформованості операційно-регулятивного та контрольного-коригувального компонентів досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів.

На початковому етапі з метою виявлення міри умотивованості щодо творчої професійної спрямованості майбутнього вчителя музики нами використовувалися вимірні методи: анкетування, методика "Мотивація навчання у ВНЗ" (Т. І. Ільїна), тест на виявлення ставлення до музично-фахової діяльності (В. І. Петрушин), авторська методика незакінчених речень.

Метод анкетування передбачав з'ясувати у студентів наявність інтересу до музично-педагогічної діяльності як провідного мотиву у виборі професії, що відображає стійку пізнавальну спрямованість особистості до творчого оволодіння нею. Проведений аналіз відповідей дозволив констатувати, що переважною більшістю майбутні фахівці виявляють зацікавленість та позитивно ставляться до професії вчителя музики. Проте недостатньо сформовані внутрішні професійні мотиви обумовлюють пасивне ставлення студентів до участі у педагогічній практиці, недостатність уваги до реалізації отриманих знань саме в процесі практичної підготовки, відсутність творчого підходу до роботи вчителя музики. Важливими результатами анкети стали висновки щодо наявності бажання у студентів оволодіти музично-виконавською майстерністю, набути необхідних знань та вмінь для подальшої професійної діяльності.

З метою виявлення у майбутніх педагогів-музикантів потреби у творчій діяльності під час навчання ми провели опитування, розроблене на основі методики Т. І. Ільїної "Вивчення мотивації навчання у ВНЗ" [1, с. 433], адаптоване для завдання нашого дослідження, а також використали модифікований тест на виявлення ставлення студентів до конкретної музично-фахової діяльності, розроблений В. І. Петрушиним [3, с. 387]. Сумарний аналіз результатів показав, що у більшості респондентів домінують мотиви "набуття знань", а також наявний цілеспрямований інтерес до вивчення окремих фахових дисциплін. Студенти стверджували, що вивчення тих предметів, де вони мають можливість розвивати власні музичні здібності (диригування, вокал, основний музичний інструмент) найбільше приносить їм задоволення, вони працюють на цих заняттях із захопленням та інтересом. Звичайно, наявність у майбутніх учителів музики почуття задоволеності є дієвим стимулом до самовдосконалення, що містить вищі мотиви – самореалізацію і саморозвиток.

Для діагностування показника "характер ставлення до майбутньої професії" була застосована авторська методика незакінчених речень, що спрямовувалася на виявлення розуміння студентами естетичної цінності музики у вихованні особистості, усвідомлення ними гуманістичної спрямованості діяльності педагога-музиканта, визнання особистості дитини як вищої цінності життя. Продовження речень спонукало до власного висловлювання у міркуваннях, передбачало визнання пріоритету особистісно орієнтованого навчання і надало можливість отримати відповіді, що допомогли виявити міру ціннісного ставлення студентів до майбутньої професії. За результатами оцінки можна зробити висновок, що переважна частина майбутніх учителів музики демонструють достатній рівень розуміння професійно ціннісних орієнтацій, керуються гуманістично спрямованим педагогічним мисленням.

Для діагностування критерію "ступінь опанування теоретичними компетенціями у музично-педагогічній галузі" був застосований метод тестування, який передбачав виявлення глибини та системності психолого-педагогічних знань, музикознавчої обізнаності та обсягу мистецького тезаурусу майбутніх учителів музики. Переважна частина майбутніх фахівців продемонстрували низький ступінь опанування теоретичними компетенціями у галузі психології, педагогіки, теорії музики, виявили володіння лише окремими знаннями з методики музичного навчання, історії музики, обмежену систему мистецьких знань.

З метою встановлення стану сформованості операційно-регулятивного та контрольо-коригувального компонентів досвіду творчої діяльності майбутніх учителів музики відповідно до критеріїв "якість володіння конструктивно-перетворювальними вміннями" та "здатність до стійкої орієнтації на творче професійне зростання та самовдосконалення" було проведено II етап констатувального дослідження – лабораторний експеримент.

Діагностування показника "ступінь комплексного оперування спеціально-музичними вміннями" здійснювалося за допомогою методу педагогічного спостереження за діяльністю студентів під час проходження педагогічної практики. Позитивним наслідком такого дослідження стало отримання фактичного матеріалу про сформованість комплексного володіння студентами музично-аналітичними, музично-виконавськими, художньо-творчими вміннями у природних умовах їх професійної діяльності та можливість його оцінки за допомогою методу рейтингу. За результатами діагностування було встановлено, що більшість респондентів припускаються помилок у технічному виконанні творів, координації різних музично-виконавських дій під час співу, диригування, у них виникають труднощі в процесі комплексної організації різних видів музичної діяльності на уроці, переважає володіння одним із умінь музичної діяльності (уміння гри на інструменті, вокальні, диригентські уміння, уміння вербального пояснення тощо), що ускладнюють оволодіння художньо-творчими вміннями. Такі результати свідчать про наявність проблем у фаховій підготовці студентів, що суттєво впливає на формування досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів.

Визначення здатності до емпатійно-діалогічного художнього спілкування майбутніх учителів музики здійснювалося за допомогою використання комплексу методик. Емпатія як найважливіша суб'єктивна емоційно-почуттєва ознака художнього спілкування відображає здатність особистості переживати, співпереживати різні події як у міжособистісному спілкуванні, так і в контексті внутрішнього діалогу з мистецтвом. Діагностування розвитку емпатичних здібностей студентів за методикою "Діагностика рівня емпатії" (В. В. Бойко) [1, с. 85] дало можливість визначити загальний її рівень, проаналізувати значущість конкретного параметру у її структурі і констатувати, що лише у четвертій частині майбутніх фахівців наявний високий та середній рівень розвиненості емпатійності.

Головною характеристикою емпатії є емоційна чутливість, яка розвивається на основі яскравих вражень, забезпечує отримання насолоди від процесу художньо-педагогічного спілкування, результатів власної діалогової взаємодії і стає тим механізмом, що спонукає студентів до подальшої творчої реалізації професійного потенціалу. Діагностування інтегрального показника емоційності у майбутніх учителів музики за допомогою методики В. В. Суворової [2, с. 539] показало низький рівень емоційності респондентів.

Важливим показником творчої діяльності майбутнього педагога-музиканта є сформованість його творчих умінь, зокрема імпровізаційних. Тому наступним завданням нашого лабораторного експерименту було комплексне завдання на встановлення наявного рівня володіння студентами умінням вербальної, інструментальної та вокальної імпровізацій. Завдання вербальної імпровізації полягало у створенні невеличкого вірша за поданими ілюстраціями та музичним фрагментом твору. Інструментальна імпровізація передбачала створити та записати мелодію без інструменту за поданим ритмічним малюнком; лад, тональність обиралися студентами за бажанням. У вокальній імпровізації пропонувалося за бажанням обрати один твір із запропонованих зразків дитячого музичного фольклору і, використовуючи його мелодію, варіювати жанр (пісня, танець, марш).

Отримані результати показали, що низьким рівнем імпровізаційних умінь володіє переважна частина студентів, що свідчить про необхідність майбутніми педагогами-музикантами продовжувати роботу над удосконаленням виконавських умінь та навичок, розвитком творчого мислення і на основі музично-виконавського досвіду формувати імпровізаційні уміння, що сприятимуть ефективності набуття досвіду творчої діяльності.

З метою діагностування міри сформованості самостійної креативно-пізнавальної активності майбутніх учителів музики було запропоновано виконати творче завдання, що полягало у розробці та виконанні короткотривалого мистецького проекту і спрямовувалося на самостійне конструювання знань з різноманітних джерел, виявлення спроможності майбутніх фахівців орієнтуватися в інформаційному мистецькому просторі, проявляти ініціативність, вольові зусилля, креативність, творче мислення. Із запропонованої нами тематики проектів студенти за бажанням обирали тему та працювали над етапами його реалізації. Нами були розроблені показники якісного виконання завдання, шкала оцінювання роботи. Отримані результати засвідчили, що більша частина респондентів виконали проект спрощено у вигляді коротких повідомлень, без урахування вікових особливостей учнів, рівня їх музичного розвитку, не виявили творчого підходу, оригінальності у роботі.

Вивчення стану сформованості контрольно-коригувального компоненту досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів передбачало з'ясування адекватності самооцінки студентами власних творчих можливостей у музично-педагогічній діяльності за допомогою методики дослідження самооцінки особистості (С. А. Будассі) [4], адаптованої для завдань нашого дослідження. Враховуючи те, що сукупність творчих якостей відображає творчі можливості, що проявляються у творчій діяльності, ми в узятій за основу методиці частково замінили у списку окремі якості особистості на ті, що характерні для творчої діяльності вчителя музики. У результаті аналізу коефіцієнтів самооцінки ми встановили, що більшість респондентів виявляють занижене ставлення до себе, власної діяльності, не сприймають її як творчу, бояться невдач, не задоволені власними результатами роботи.

Діагностування показника "здатність до оцінки художніх рефлексій учнів" спрямовувалося на виявлення у майбутніх учителів музики здатності адекватно оцінювати у школярів емоційні реакції на музику, почуттєвість сприйняття дітьми художніх образів музичних творів, ставлення учня до музики. З цією метою ми запропонували студентам оцінити розвиток художнього сприйняття шестикласника на основі аналізу його вражень від прослуховування твору Л. Бетховена "До Елізи". Аналіз виконаного студентами завдання, відповідно до розробленого нами плану оцінювання параметрів музичного сприйняття, виявив, що більшість респондентів мають несформовану художньо-педагогічну рефлексію, а, отже, неспроможні на належному рівні оцінити рефлексивні позиції школярів відносно сприйняття музики, визначити рівень розвитку їх музичного сприйняття, оцінювання і творення музики. На наш погляд, причиною такого результату є нерозуміння майбутніми фахівцями особливостей музичного сприйняття, сутності естетичної оцінки, специфіки художньо-педагогічної рефлексії.

Здатність до професійного зростання та самовдосконалення неможлива без самоаналізу власних дій, оцінки майбутніми фахівцями їх взаємодії з учнями, власної професійної діяльності. Тому для діагностування показника "спроможність вносити корекційні зміни у власну музично-педагогічну діяльність" ми застосували

тест "Ваша готовність до самовдосконалення" (В. Павлов) [5, с. 177]. Результати діагностування показали, що більшість студентів не готові до професійного самовдосконалення, самопізнання, внесення коректив у власну діяльність.

Отже, проведена діагностика дала змогу виявити рівні сформованості досвіду творчої діяльності майбутніх учителів музики за усіма показниками і констатувати, що високий рівень сформованості означеної властивості мають 6,7 % майбутніх фахівців, середній та низький рівень – 93,2 % респондентів, що потребує посилення формувальних впливів на творчу спрямованість студентів в оволодінні професійною діяльністю, підвищення рівня теоретичної обізнаності у галузі музично-педагогічних та мистецьких знань, їх цілісного, інтегративного, креативного застосування в музично-педагогічній діяльності, вдосконалення виконавських умінь, опанування художньо-творчими уміннями, стимулювання самостійної креативно-пізнавальної активності та розвитку педагогічної рефлексії, орієнтованої на творче зростання та самовдосконалення.

Література

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы : учебное пособие / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512 с. – С. 433–434.
2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства : учебное пособие / Е. П. Ильин. – СПб : Питер, 2001. – 752 с.
3. Петрушин В. И. Музыкальная психология : учебное пособие для вузов. – 2-е изд. / В. И. Петрушин. – М. : Академический Проект; Трикста, 2008. – 400 с.
4. Психологические исследования: Практикум по общей психологии для студентов педагогических вузов / сост.: Т. И. Пашукова, А. И. Допира, Г. В. Дьяконов. – Режим доступа до ресурсу:
<http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid=14166>. – Назва з екрана.
5. Хоружа Л. Л. Етичний розвиток педагога : навч. посіб. / Л. Л. Хоружа. – К. : Академвидав, 2012. – 208 с.